

zbori, ne more iti mimo Drabosnjaka, pa najsi je to še tako primitiven kmečki oblikovatelj, ki mu zgolj estetskih vrednot v literaturi res ni bilo nič mar.«

Svojevrstno pa je po idejnih zaključkih in sintetični opredelitvi celotnega prerodnega gibanja od 1750 do 1819 poslednje poglavje z naslovom »Ob petdesetletnici prve slovenske prerodne manifestacije«. V njem je avtor z višinske perspektive razbral temeljne značilnosti tega razdobja, ideološko opisal čas, ovrednotil po stvarnih historičnih načelih njegovo celokupno prizadevanje in podčrtal pojave, ki kažejo glede na preteklost vzpon, napredek ali pa zastoj ali upad. Prerodna doba izpričuje v vseh najvažnejših kulturnih in literarnih področjih tako samosvoj pozitiven razvoj, da pomeni povsem nekaj novega, svojevrstnega, v sebi zaključeno enoto. Položila ni le temeljev za razmah slovenskega šolstva, obogatila ni samo cerkvenega repertorija, zaznamenovala ni le začetnih uspehov v časopisju in znanstvenem raziskovanju domače preteklosti, prebudila ni samo jezikovno-narodne zavesti, ampak je tudi prva v resnici usposobila slovensko besedo za pesniško izražanje, ustvarila ob tujini prve dramske vzorce in podala prve poskuse v prozi. Najsi ni segel nobeden naših tedanjih verzifikatorjev in pisateljev do umetniških višin, vendar so vsi s svojim delom neizpodbitno dokazali, da je tudi slovenski jezik v zboru drugih velikih in malih jezikov sposoben za literarno oblikovanje. Spričo teh ugotovitev ima prof. Kidrič prav, ko trdi v uvodnih odstavkih tega poglavja, kjer utrjuje svoje periodizacijsko načelo in utemeljuje svojo oznako te dobe, da so hoteli predstavniki teh desetletij »preroditi tako jezikovnokulturno prakso na Slovenskem kakor tudi slovenski knjižni jezik sam« in da so s tem začetniki nove dobe v slovenski literaturi.

Peti snopič pa obsega razen tega še tri važne dodatke, s katerimi je dobila »Zgodovina« svoje neobhodno znanstveno dopolnilo. V obsežnih »Opombah« je avtor zbral vso važnejšo literaturo o svojem predmetu in v tej zvezi na mnogih mestih z dokazi ovrigel razne napačne trditve ali nepodprte sklepe predhodnikov. Pri še nerešenih problemih pa je opozoril na različna mnenja in opredelil svoj odnos do njih. »Seznamu osebnih imen«, ki ga je sestavil asistent slovenskega instituta v Ljubljani Z. Bizjak, je priključil končno še nadvse potrebno »Stvarno kazalo«, v katerem so zaznamovana vsa kulturna, literarnozgodovinska, politična, ideološka in estetsko oblikovna vprašanja, ki so značilna za ta stoletja naše preteklosti.

Po vsebinskem bogastvu, znanstveni dognanosti in idejni enovitosti je »Zgodovina slovenskega slovstva« prva res vsestransko dovršena sinteza našega literarnega razvoja od šestega do začetka devetnajstega stoletja. Kidričevo delo pa se ne odlikuje samo po smotrni razvrstitvi snovi in logični periodizaciji obdobj, o kateri lahko trdimo, da je definitivna, ampak tudi po ostrem kritičnem odnosu do predmeta, po jasni stilizaciji problemov in domišljeni opredelitvi tokov in gibanj na podlagi modernih historičnih načel. V skladu s temi lastnostmi njegovega duha je svojstven tudi njegov znanstveni izraz, ki zavrača vsako retorično vznesenost in navdušeno patetiko, ampak je stvaren, predmetno točen in jasen. V vsakem pogledu pomeni Kidričeva »Zgodovina« višek našega povojnega znanstvenega iskanja in ustvarjanja, trden vogelni kamen v duhovni stavbi, ki jo imenujemo slovenska kultura.

Anton Ocvirk

RUDOLF KRESAL: »ŠTUDENT ŠTEFAN«. PREPOVEDANA MLADOST. So knjige, o katerih je težko izreči sodbo, kajti njihove dobre in slabe strani se tako prepletajo med seboj, da je kritični bralec večkrat v precejšnji zadregi. Ena takih knjig je, sodim, tudi roman Rudolfa Kresala »Študent Štefan«,

v kolikor sploh moremo tako imenovati na 700 strani razpotegnjeno zgodbo. To naj bi bil, kakor lahko sklepamo že po naslovu, roman neke osebnosti, nekega mladega človeka, študenta, analiza mladostnika in njegove generacije, apologija, kakor se je izrazil pisatelj v polemiki s svojim kritikom, rodu, ki mu pripada avtor sam. Vendar, za psihološki roman mladostnika, kakršnega je gojila povojna pripovedna literatura, zlasti nemška, se Kresal vse prerad vdaja patetičnosti, čustvo ga vedno znova spelje s seboj in včasih tako daleč, da povsem izgublja oblast ne samo na konstrukcijo romana, marveč tudi nad psihologijo oseb, ki vse prerade izražajo ne svoja, marveč pisateljeva duševna stanja, ne svoje, marveč pisateljeve bolečine in ideje. Za roman generacije je Kresal vse premalo široka, premalo epska natura, kajti roman generacije je obširna zgodba mnogih ljudi, različnih miselnih svetov in značajev, ki pa jih vendarle veže usodnost, ki jo nosi v sebi demon časa. In taka snov zahteva močnega pripovednega talenta in psihološkega duha. Pisatelj mora imeti globoko, pronicavo razumevanje za časovno usodnost, za »caractère essentiel« tega časa in miljeja, v katerem se njegova generacija izživlja. Kresal pa je v opisovanju teh prvin vse preveč abstrakten, skop pa je tudi v izbiri oseb, ki naj bi v sebi vtelešale karakteristične poteze in stremljenja nekega rodu. Tri osebe, ki nastopajo v romanu, od katerih sta dve proletarskega in ena meščansko aristokratskega porekla, me niso mogle uveriti, da je v njih inkarniran duh Kresalove generacije. Prav tako me ni mogla o tem prepričati študentka Ani, s povsem svojstveno življenjsko zgodbo. Kajti osebe takega romana naj bi bile tipične in to ne le po svojih značajih, marveč tudi po socialnih okoliščinah, iz katerih so izšle, a te so pri nas že tako diferencirane, da jih ne moremo reducirati na kratko formulo: proletarijat — buržoazija. In tako si tega dela tudi ne bi upal imenovati apologijo neke mladine, saj ta mladina v njem nikjer resnično ne zaživi v vsej širini svojega človeškega in duhovnega življenja. Osebe, ki jo zastopajo, so skoro sami izjemni karakterji, z izjemnimi življenjskimi usodami.

Vsebina Kresalovega romana je prav za prav v tistem nesporazumu z njegovo sorazmerno precejšnjo obsežnostjo, reči hočem, da se na toliko straneh vendarle malo dogaja, da je vanje natrpanih mnogo besed, pa manj resničnega življenja. Prva poglavja, to je nekako sto strani, zavzema zgodba male Ani, ki se ji je oče obesil, potem ko je v obupu požgal tovarno, in ji je mati v blaznosti pomorila vse bratce in sestre ter jo pustila samo v življenju. To strahotno usodo omili življenje Anino pri dobrem stricu, železničarju in teti, ki skrbita z vso nežnostjo za njeno, zgodaj izpodkopano rast. Ti najlepši dnevi njenih mladih let se končajo s smrtjo njenih dobrotnikov, ki pahne mlado dekle v revščino, iz katere si pomaga z instrukcijami in mladostnim optimizmom. Medtem pa se je Ani razvila v bohotno dekle, ki razburja domišljijo svojih sošolcev, med katerimi je tudi Štefan Peternel, rudarski otrok, nadpovprečno nadarjen revolucionaren duh, ki si kmalu pridobi Anino srce in občudovanje. Toda v bistvu je le še nezrel mladostnik, ki ne zna zadovoljiti Anine bujne ženskosti in tako se ta razdražena od vina, cigaret in neprespane noči vrže v naročje prvemu zrelemu možu, ki ji zastavi pot, namreč svojemu profesorju Zelencu, v ostalem podli človeški kreaturi, ki brez vsake tenkočutnosti izrabi Anino stisko. Anino dejanje je sicer docela razumljivo, manj utemeljeno pa je njeno nadaljnje razmerje s človekom, ki ga iz dna srca prezira. Med Štefana in njo vrže to nenaravno razmerje senco popolne odtujenosti, Štefan živi samo še svojim idejam, ki ga spravljajo v konflikt s šolskimi oblastmi in policijo, hodi namreč med predmestni proletarijat, kjer se čuti doma, in sodeluje pri dijaškem lističu, ki vse preočito kaže svojo mladostno neugnanost. Medtem pa se mora Ani na posledicah svojega razmerja s profesorjem Zelencem zateči h

ginekologu, kar močno omaja njeno notranje ravnotežje in strašno prizadene Štefana, ki ji je v nesreči pomagal storiti ta korak. Štefan, pa se v tem času zbliža z najinteligentnejšim svojih sošolcev, Arielom Šternom, nevrasteničnim potomcem degenerirane aristokratske meščanske familije, ki ga razganja nekak romantičen demon razdora in cinizma; da bi Štefanu omajal njegovo revolucionarstvo in proletarsko samozavest in da bi ga odvrnil od Ani, ki jo sam skrivaj ljubi, ga uvede v svoj dom, kjer se Štefan na mah zaljubi v blede, histerično Gabrielo tako močno, da pozabi na svojo ljubezen do Ani. Toda zaradi čudnih notranjih kriz te gospodične ostane Štefan spet sam in sedaj začne znova iskati poti nazaj do Ani. V razmerju Štefan — Ariel je hotel pisatelj poosebiti dva principa, demokratični in aristokratski, zato nekam naivno poudarja v Štefanu vedrino in samozavest prebujajočih se množic na pohodu, v Arielu pa bolnost in nevrastenijo vladajočih kast v razkroju. Kot kontrast šternovski aristokratski hiši slika Kresal družino zapitega delavca, kjer stanuje študent Štefan in kjer, kakor nekoč Ani z Zelencom, greši z gospodinjo. Tako poteka zadnje šolsko leto. Zelenca so medtem vrgli iz službe, ker so ga njegova dejanja preveč kompromitirala, toda tudi okrog Štefana se zanke vsebolj zatezajo: nazadnje je njegova študentska kariera zapечатena, tudi očetovski opomini in prizadevanja profesorja Borštnika, v katerem je hotel avtor prikazati idealnega vzgojitelja z veliko inteligenco in moralno, ga ne morejo več rešiti; policija ga izsledi med štrajkujočimi železničarji, v katere strelja vojaštvo, in zahteva njegovo odstranitev iz zavoda. Ariel Štern, čigar kriza doseže prav v tem času vrhunec, konča svoje življenje s samomorom. Med vsemi temi dogodki igra manj pomembno vlogo Štefanov prijatelj Lučar, ki se med vsemi tremi edini reši iz katastrofe. In kakšna usoda je čakala tega revolucionarnega študenta Štefana? V epilogu nam jo avtor razkrije: padel je zadet od Rif — Kabilove krogle na begu iz francoske tujske legije. Usoda, ki bi tako močno moralno in idejno zrasle osebnosti, kakor naj bi bil Štefan, nikakor ne bi pričakovali. Roman je prepleten z nekaj postranskimi epizodami in v njem seveda nastopa še vrsta drugih manj pomembnih oseb, ki pa jih tu ne morem naštevati.

S tem, da sem navedel v tako bežnih obrisih vsebino romana, pa si bralec moje kritike še ne bi mogel prav predstavljati, kaj šele do neke mere doživeti njegovega specifičnega duha, njegovo svojstveno štimungo. Ves roman je namreč pisan z nekakšno vročično nervoznostjo, ki pa vendarle ima tudi svojo dobro stran — namreč precejšnjo čustveno in stilno razgibanost. Na nekaterih mestih se dejanje, ki je sicer razvlečeno in premalo koncentrirano okrog osnovnega problema, sprošča v baročnih dramatičnih scenah, o katerih pa bi lahko trdil, da kljub pisateljevemu prizadevanju, da bi jih obdal z nimbom globokega notranjega doživljanja, ostajajo le ilustrativnega značaja. Če sleherno beletristično delo, pa naj bo že umetnina ali ne, pušča v bralcu neko svojstveno štimungo ali podobo, potem mi je pustil Kresalov roman nekako tele, resda nekoliko bizarne vizuelne in akustične vtise: bučanje in hrumenje nečiste vode, ki se peni in divja v nekakšno megleno daljavo, kdo ve zakaj in kam, se včasih za hip umiri, da v njej zablisnejo konture bregov in neba, drobne miniature obdajajočega jo življenja, potem zopet vzkipi v hrupen ples, da se čez nekaj časa znova ustali do obupnega, zadušljivega mirovanja. Sredi teh valov pa kriliijo z rokami Kresalove osebe, hlastajo za zrakom in iščejo opore, kriče na pomaganje, potapljajo druga drugo in se pri tem histerično prepirajo in reže. Glej, tam je študentka Ani, s svojim bohotnim telesom se je oklenila ogabnega Zelenca, ki jo vleče s seboj na dno, lepa Gabriela Šternova z melanholičnim, prosojnim obrazom zvablja Štefana v divji vrtinec in ga nazadnje pahne od sebe, bogve ali zato, da ga reši ali pogubi, in študent Štefan se je s hlastnimi, obupnimi

kretnjami zagrebel v prsi svoje nesrečne gospodinje, ki je prav takrat z nečim topim udarila ogabnega, pijanega moža v obraz, da je vsa ta strahotna voda še bolj nečista od krvi. Joj, in Ariel Štern, ali ne plava nad vsemi temi s satirskim smehljajem, majhen demon je, ki bolestno uživa ob pogledu na svojo blazno mater, kateri čudovita mesečina obseva voščen obraz, a nenadoma pretrga ta koncert glasov strašen krik zaklanih otrok in nad vsem tem kaosom ubira otožno pojočo harfo Rudolf Kresal. — Morda poreče kdo, da močno pretiravam in da to niso nikaki vtisi, temveč obrekovanje. Nikakor. Vsaka knjiga pušča v človeku neko svojstveno štimungo, kot sem omenil, že zgoraj, in ta ostane v nas tudi takrat, ko smo že pozabili njene osebe in dejanje; Kresalov roman mi bo zapustil občutje nečesa nezdravega in bolestnega.

S tem pa nikakor nočem trditi, da v Kresalovem obsežnem romanu ni marsikatega mesta, ki razodeva, da ga je napisal ne sicer nadarjen romanopisec, pač pa nadarjen novelist. In takih mest, ki bi jih mogel primerjati z njegovo znano, nad vse lepo novelo o vejici španskega bezga, ni malo. Naj navedem samo strani, ki opisujejo Anina otroška in prva deklinška leta, Štefanova prva dijaška leta, ko vlači skopemu stricu cizo na trg, nekatera mesta, kjer nastopa osebnost profesorja Borštnika, dalje razmerje med malo Nado in Štefanom itd. Kadar se reši Kresal svojega krčevitega patosa, tega oglušujočega hudournika besed, ki se ti izgube v spominu kot pena v zrak, takrat se vselej prikažejo zelo ljubke novelistične oaze polne lepote in poezije, obljudene z ljudmi finih profilov in občutljivih duš. Toda kaj kmalu jih zagrne pod sabo patetični hudournik pripovedovanja. Taka mesta kažejo, kje je pisateljeva moč in pristnost in potrjujejo mnenje, da avtor ni ustvarjen za obširno epično pripovedovanje, marveč predvsem za novelo drobnih liričnih opazovanj in občutij; kakršno je gojil pred leti in s katero se je končno tudi lepo uveljavil v naši povojni literaturi.

Če je splošni smoter romana analiza značajev in njihov notranji razvoj, potem Kresal tudi v tem pogledu ni izpolnil svoje naloge. Razvoj male Ani iz otroka v zrelo dekle je relativno dobro podan, dasi tudi tu pogrešam psihološke ostrine in idejne prosojnosti dobrega pripovednika. Ves moten in anarhičen pa je notranji svet Ariela Šterna, o katerem bralec le stežka dobi neko zaključeno podobo, dasi se avtor na dolgo in široko mudi ob njem. Tudi osebnost Štefana Peternela je nekam abstraktna; navzlic avtorjevemu prizadevanju, da bi nam prikazal vso njegovo bogato čustveno in miselno dinamiko, nas notranji boji tega mladega človeka, ki naj bi po svoje poosebljal duhovno tragiko nekega rodu, puščajo hladne in nas ne prepričujejo. — Če je bil avtorjev namen pokazati bolestne krče neke generacije, ki ji je bila »mladost prepovedana«, ki ji je realnost branila polno in svobodno izživljanje, potem nam bi moral z večjo miselno in predvsem epično silo analizirati in slikati elemente te realnosti, ves konkretum tega časa, da bi bralec resnično začutil moreči pritisk, ki tlači ta rod ob tla; le tako bi mogli podoživeti vso tragiko upora in zloma te mladine, le tako bi se nam približal njen notranji svet do otipljive razdalje. Sedaj pa nam revolucionarstvo Štefana Peternela izzevne vse preveč v prazno, čeprav lahko z njim intelektualno simpatiziramo, ker je namesto stvarnosti, proti kateri je naperjeno, pred nami nekaj bolj ali manj prazen prostor. Kajti, če hočeš podati idejno in človeško strukturo nekega nastajajočega rodu, moraš podati tudi fiziologijo družbe, v kateri se ta rod uveljavlja, ta družba mora zaživeti pred nami v vsej svoji materialni in moralni konkretnosti. In v ta namen ne zadoščajo le plaha namigavanja, ki se nanje omejuje avtor.

Zanimivo bi bilo analizirati literarne vplive, ki jim podlega pisatelj v tem delu. Dobo, v katero pada začetek Kresalovega pisateljskega razvoja, je pri nas obvla-

doval ekspresionizem, in v »Študentu Štefanu« je najti nemalo njegovih sledi. Prav tako se ni mogel povsem otresti literarne manire naše pseudosocialne beletrije, ki je pred leti kljub vsem svojim negativnostim opravila pomembno delo s tem, da je programatično uvedla socialno tematiko, a se je morala kasneje umakniti pred novim, manj naivnim, stvarnejšim socialnim realizmom. Poleg teh vplivov avtor seveda ni mogel docela mimo sugestije Knuta Hamsuna, ki ga je včasih dobro prevajal; in taka mesta, ki zažive v hamsunovski subtilnosti, so gotovo bliže Kresalovemu pisateljskemu temperamentu kot prizori, ki zaudarjajo precej po tavčarjanskem pseudoromantizmu. V mislih so mi scene iz Šternove hiše, ki so nekaka zmes osladnega pseudonaturalizma in pseudoromantike, kar pa je po svojih rezultatih eno in isto.

Da zaključim. Roman Študent Štefan ne predstavlja nekakšne sinteze dosedanjega avtorjevega pisateljskega in osebnostnega razvoja, marveč ima, po mojem, za pisatelja pomen kot akt nekakšne literarne katarze: odložiti je moral v delo vse, ali vsaj dovršen del tega, kar se je v teku let nabralo v njem in mu kot mučen balast zaviralo pot k zrelejšim stvaritvam. Rekel sem, zrelejšim stvaritvam, ki si jih od Kresala vsekakor obetam, kajti krivično bi bilo zanikati njegov talent, o katerem med drugim priča tudi ta roman. Dvakrat krivično pa je, če nekateri poročevalci preprosto briskirajo to njegovo delo, ki je med drugim pomembno tudi zato, ker z Jarčevim »Novim mestom«, Ljube Prenerjeve »Trojko« in najnovejšimi Novšakovimi »Dečki« predstavlja prve poskuse resne literarne analize slovenskega mladostnika.

Vladimir Pavšič

DELA OTONA ŽUPANČIČA. IV. zv. Akademsko založba. — Po treh zvezkih vezane en zvezek nevezane besede Župančičeve. Kakor da označuje to razmerje samo bistvo pesnikovo: trije deli poezije in en del proze, kolikor je treba in je dovolj, da se umetnik preveč ne iztrga in ne odtuji vsakdanjosti. Pa še ta proza je po večini precej pesniška. Teh osem in trideset člankov podaja na skoro dve sto straneh Župančičeve izjave o najrazličnejših slovstvenih pojavih od l. 1900 do l. 1932. Tu je pesnik marsikod še jasneje in določneje kakor v pesmih izpovedal svoje najgloblje in najvišje nazore o svoji in tuji umetnosti.

»Misli o Kettejevih poezijah« prinašajo tudi tehtne misli o eterskem, breztelesnem Gregorčiču in krepkem Aškercu, v Ketteju pa hvalijo mnogoličnost, moško energijo, klasični mir ustvarjanja in narodno podlago; zato je Kette »naš največji lirik najnovejše dobe«. To je bila prijateljska izjava v l. 1900, ki pa so jo prav Župančičeve zbirke do danes v marsičem omajale. — »O pesmih Aleksandrova« govorita le zadnji dve strani tega sestavka, prej pa pet strani povsem svojevrstno riše slavno družabno gnojišče v stari cukrarni, iz katerega nam je pognalo nekaj prvovrstnih kulturnih cvetov, med njimi Murn-Aleksandrov. — »K Milčinskega pravljicam« dodaja Župančič svoje nazore o mladinskem slovstvu, ki naj bolj ko vse ostalo slovstvo sloni na narodnem; v bistvu je to bolj kažipot v boljše umevanje Župančičevih mladinskih zbirk kakor obsojanje nedostatkov v Milčinskem. — Priliko za veliko pesniško izpoved o naših največjih sta mu dali Ilešičevo »Cviete slovenskoga pjesništva« in Branka Vodnika »Izabrane narodne pesmi hrvatsko-srpske«.

Članki o tako neznatnih pesnikih, kakor sta Drabosnjak in Flegerič, kažejo, kako globoko riše Župančičev duh v drobne domače stvari na robovih slovenskega ozemlja. — V malo besedah je tesno zgostil Erjavčeve vrline. — »Nova kritiška metoda« je vesela satira zoper omejene kritike, kakršna bije iz pesnikovih napisov. — Ob »Padajočih zvezdah« je vestno pretehtal Gradnika, dvignil docela klena